

בית הקברות היהודי בגורה קלוואריה (Góra Kalwaria)

בתחילת המאה ה-19 התיישבו ראשוני היהודים בגורה קלוואריה, העיר שנוסדה על ידי הבישוף של פוזנן וסטפן וייז'בובסקי מוורשה בשנת 1670. התיישבות היהודים בעיר התאפשרה לאחר שרכוש הכנסייה עבר לידי הכובש הפרוסי – קודם לכן נאסרה התיישבות יהודים בעיר מכוח הפריבילגיה *de non tolerandis Judaeis*. החל משנת 1802, שכרו התושבים החדשים, שהגיעו בעיקר מיישובים אחרים בדרום מאזוביה, דירות מהפולנים, ועד מהרה גם בתים שלמים. הקהילה היהודית הוקמה בשנת 1821. באמצע המאה ה-19 הוקם בית כנסת מעץ ברחוב פיארסקה (Pijarska). באותה עת היוו היהודים כמחצית מאוכלוסיית העיר (ברבע המאה הבא אחוז התושבים היהודים גדל במידה ניכרת). בשנים 1901–1902, אחרי שבית הכנסת מעץ נשרף, הוקם באותו מקום בית כנסת חדש בנוי אבן. מספרם של הסוחרים ובעלי המלאכה היהודים הלך וגדל והתחרות הגוברת עוררה חוסר שביעות רצון אצל הבורגנות הנוצרית, שדרשה לאסור על יהודי גורה קלוואריה לעסוק בייצור והפצה של אלכוהול בפונדקים, בדומה למודל הקיים בעיר גרוייץ (Grojec).

האירוע המכריע אשר תרם להתפתחותה המהירה של הקהילה היהודית המקומית היה התיישבותה של שושלת צדיקים ממשפחת אלתר בעיר. בשנת 1859 הגיע לכאן מוורשה יצחק מאיר רוטנברג אלתר. הידע, הסמכות והכריזמה של הצדיק משכו אלפי חסידים מחלקים שונים של אדמות פולין. יורשו של הצדיק, גערער רבי (העיר כונתה בידיש "גער", מבוטא: גֶר), היה נכדו, יהודה אריה לייב, שכונה "שפת האמת", על שם ספרו הידוע. בתקופת "שלטונו" הוקם בעיר בית כנסת חדש. אחריו עמד בראש החצר החסידית בנו, אברהם מרדכי אלתר. אחרי מלחמת העולם הראשונה הפכה חצר הצדיק למרכז חשוב בחייהם החברתיים והפוליטיים של יהודי פולין. חסידים מכל רחבי פולין ומארצות אחרות עלו לרגל לגורה קלוואריה. כמו כן, הייתה העיר למושבה הבלתי רשמי של המפלגה היהודית החזקה ביותר, אגודת ישראל, אשר ייצגה את היהודים האורתודוקסים. לאחר פרוץ המלחמה, נסע הצדיק אלתר יחד עם שני בניו לוורשה, ומשם, הודות לעזרתו של פקיד בשגרירות האיטלקית ולעזרתם של פעילים יהודים, נמלט לארץ ישראל.

לאחר כיבוש העיר על ידי הגרמנים בשנת 1939, החלו פעולות דיכוי כלפי האוכלוסייה היהודית. ראש העיר הגרמני, אוואלד יוקה, אסר על היהודים לעסוק במסחר, במלאכה ובחקלאות, ואסר על קיום קשרים עם האוכלוסייה הפולנית. הקהילה היהודית נאלצה לספק מדי יום כוח עבודה של 100 גברים לעבודות כפייה. באביב 1940 הובאו אל גורה קלוואריה כ-400 יהודים מהשטחים שסופחו לרייך: לודז', פביאניצה (Pabianice), אלכסנדרוב (Aleksandrów) ושיירפץ (Sierpc). הגיעו לכאן גם מגורשים מוולוצלאבק (Włocławek) ומקאליש (Kalisz). באזור בו היה לפני המלחמה הרובע היהודי, הוקם ביוני 1940 גטו ומשטרה יהודית. הגטו היה תחום בין הרחובות פיארסקה (Pijarska), פילסודסקייגו (Piłsudskiego), סנטורסקה (Senatorska) וסטראז'קה (Strażacka). לרב שהו בו בין 3,000 ל-4,000 אנשים. הגטו חדל להתקיים בסוף פברואר 1941 - כ-3,000 בני אדם גרשו לוורשה, ומשם נשלחו בקיץ הבא לטרבלינקה. כמה מאות אנשים נורו למוות בזמן חיסול הגטו. מספר היהודים ששרדו את השואה מקרב יהודי העיר מוערך ב-30 עד 40 בלבד.

בית הקברות היהודי בגורה קלוואריה הוקם בתחילת המאה ה-19 בקצה רחוב קלווארייסקה (Kalwaryjska) הנוכחי, ממש מאחורי בית העלמין הקתולי. האזכור הראשון של בית הקברות מופיע בתקציב העיר לשנים 1827–1832, בו נצפו הכנסות מהקהילה היהודית עבור חכירת שטח הקבורה. רק בשנת 1864 הפכה הקהילה היהודית לבעליה הרשמיים של חלקת בית הקברות. במשך תקופת פעילותו של בית העלמין, גדל שטחו בהדרגה. במהלך מלחמת העולם השנייה, הרסו הגרמנים את בית הקברות וחיללו אותו. מרבית המצבות נלקחו מבית הקברות ושימשו לעבודות בנייה. אוהל הצדיקים הוחרב גם הוא, וכך גם בית הלוויות והגדר שהקיפה את בית העלמין. בשטח בית הקברות ביצעו הגרמנים הוצאות להורג של יהודים. רוב קבריהם של קורבנות השואה נותרו בלתי מסומנים עד עצם היום הזה.

כיום, בית הקברות משתרע על 13,000 מ"ר. שרדו בו כ־140 מצבות או שרידי מצבות. רובן נמצאו מחוץ לבית הקברות והושחתו על ידי הגרמנים - למרבה הצער, רק מעטות מסמנות היום את מקום הקבורה האמיתי. המצבה המזוהה העתיקה ביותר מתוארכת לשנת 1840 ומנציחה את מיכל מסינג, בתו של בנימין בייניש. אחרי מלחמת העולם השנייה, ננקטו צעדים שנועדו להגן על קברם המחולל של בני משפחת אלתר, ובשנת 1994 נבנה מחדש אוהל הצדיקים ההרוס. בשנת 1984 הוצב השער הנוכחי, עליו מצוינת שנת הגעתם של היהודים הראשונים אל גורה קלוואריה. מצבו הנוכחי של בית העלמין נובע במידה נכרת מעבודתו הבלתי נלאית של פליקס וולף קרפמן, אחד מהניצולים המעטים שנותרו בעיר הולדתם. בזכותו הועבר לכאן, בין היתר, השער מבית משפחת אלתר. בשנת 1989 בנתה קרן משפחת ניסנבאום שביל בטון אל בית הקברות, גדר קבע חדשה וגג לבאר. למרות ההרס, בית הקברות בגורה קלוואריה הוא כיום אחד מבתי העלמין היהודיים המטופחים ביותר בפולין.

מידע כללי

סוג האתר: בית קברות יהודי

ציר הזמן: תחילת המאה ה־20

אתר מוגן: רשום ברשימת האתרים ההיסטוריים

כתובת: Góra Kalwaria ul. Kalwaryjska

מיקום: פרובינציית מאזוביה, מחוז פיאסצ'נו, מועצה אזורית גורה קלוואריה

זכויות היוצרים לטקסט בבעלות המוזיאון לתולדות יהודי פולין בוורשה